

Спеціалізованій вченій раді

Д 41.055.01

*Одеського національного
економічного університету*

ВІДГУК

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

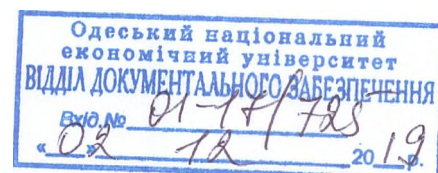
*на дисертаційну роботу Завадської Діани Володимирівни
«Банки у фінансуванні інноваційного розвитку економіки»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит*

Актуальність теми дослідження

У системі сучасного розширеного відтворення в Україні фінансове забезпечення інноваційного розвитку стає ключовою проблемою. Фінансовий капітал забезпечує реалізацію інноваційного процесу, а інновації генерують додатковий капітал, і, відповідно, нові інвестиції.

Одним із пріоритетних завдань держави в інноваційній сфері слід вважати забезпечення належної фінансової підтримки інноваторів, створення сприятливих умов для розвитку інфраструктури інноваційного ринку, стимулювання участі банків у фінансуванні інноваційної діяльності вітчизняних суб'єктів підприємництва. Пошук механізмів стимулювання взаємозв'язку і взаємодії банківського капіталу та інновацій як гарантів забезпечення сталого економічного зростання в Україні є виключно актуальним.

Необхідність активізації участі банків у процесі інвестиційної підтримки інноваційного бізнесу впливає із взаємозалежності успішного розвитку банківської системи й економіки в цілому. З одного боку, банки зацікавлені у стабілізації економічної ситуації, яка є необхідною умовою їхньої діяльності, а з

іншого – стабільність економічного розвитку значною мірою залежить від стійкості й гнучкості банківської системи, її ефективного функціонування.

Все це демонструє значущість проблеми та потребує ґрунтовних наукових досліджень у напрямі розробки теорії та методології активізації діяльності банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки. Зазначене свідчить про актуальність та своєчасність представленої дисертаційної роботи. Тема дисертації відповідає паспорту спеціальності 08.00.08 – «гроші, фінанси і кредит» та профілю спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 Одеського національного економічного університету.

Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Вивчення дисертації та автореферату роботи Завадської Д.В. дає підстави зробити висновок, що основні наукові положення, рекомендації та пропозиції, розроблені автором у процесі дослідження та винесені на захист, повною мірою відповідають визначеній меті та сформульованим завданням дослідження. Науковий доробок автора полягає в обґрунтуванні теоретичних засад, методологічних положень і методичних підходів та прийомів, а також у розробленні конкретних практичних рекомендацій щодо забезпечення умов активізації банків у фінансуванні інноваційних потреб економіки.

Автором чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, достатньо повно розкрито їх зміст у структурі дисертації та у викладі її основних положень. Аналіз змісту дисертаційної роботи, автореферату, а також опублікованих автором наукових праць за темою виконаного дослідження дозволяють зробити висновок про достатній рівень обґрунтування та апробації запропонованих результатів, що підтверджується поєднанням науково-теоретичних, методологічних і методичних розробок, логікою дослідження та послідовністю викладу матеріалів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій автора також підтверджується використанням та опрацюванням значного обсягу літературних

джерел вітчизняних і зарубіжних авторів, значного масиву статистичних даних, які проаналізовано, згруповано та систематизовано із застосуванням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Основні наукові положення, результати, висновки дисертаційної роботи підтверджуються публікаціями у наукових виданнях та їх апробацією на науково-практичних конференціях. Сформульовані автором пропозиції мають теоретичну цінність та практичну значущість.

Основні наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані у дисертації, їх новизна

Положення наукової новизни, сформульовані та обґрунтовані в дисертаційній роботі Завадської Д.В., свідчать про особистий внесок автора у вирішення важливого наукового завдання, пов'язаного з розвитком теоретичних та методологічних засад, удосконаленням науково-методичних підходів і розробленням практичних рекомендацій щодо забезпечення активізації участі банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки. Серед вагомих наукових результатів, які дали можливість дисертанту досягти поставленої мети та вирішити сформульовані завдання, доцільно відзначити такі.

На особливу увагу заслуговує запропонована автором система фінансування інноваційного розвитку економіки та її складові: визначені суб'єкти, об'єкти, цілі та інструменти їх досягнення; виокремлено економічні рівні управління (макро-, мезо- та мікро), а також надано авторське трактування поняття «система фінансування інноваційного розвитку економіки», яке пропонується визначати як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що відображають процеси генерування, акумулювання, концентрації та розподілу необхідних фінансових ресурсів, спрямованих на досягнення безперервності фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки на всіх рівнях управлінського впливу (с. 91-107).

Важливим науковим здобутком автора є обґрунтування запропонованого комплексного теоретичного підходу до формування механізму банківського проектного фінансування: визначено основні складові механізму та взаємозв'язки між ними; обґрунтовано, що механізм банківського проектного фінансування є комплексним явищем і включає такі підсистеми: забезпечувальна (закони, нормативно-правові акти та регулюючі органи, які створюють базові умови для розвитку довгострокового фінансування інноваційних проектів державного значення), перетворювальна (Банк Розвитку, міжнародні фінансові організації, банки, інституційні інвестори, інститути розвитку) та результативна підсистеми (довгострокові фінансові ресурси) (с. 321-337).

Суттєвого розвитку в дисертаційній роботі набули науково-методичні засади визначення результатів фінансової взаємодії між банками та іншими суб'єктами інноваційного процесу під впливом: екзогенних чинників (формується потенціал зовнішніх можливостей фінансування банківським сектором інноваційного розвитку економіки) та ендегенних чинників (формується фінансовий потенціал банківського сектору для кредитування інноваційних проектів та модернізації економіки); автором доведено, що об'єднання зазначених потенціалів, залежно від рівня інноваційних ризиків, сприятиме отриманню позитивного або негативного синергетичного ефекту (с. 116-123).

Особливої уваги заслуговують дослідження автора щодо удосконалення:

— наукових засад формування системи банківського інноваційного кредитування, яку пропонується визначати як сукупність підсистем: наукової (базується на законах, наукових підходах, рекомендаціях міжнародних фінансових інституцій, положеннях та інструкціях національних регуляторів), керуючої (управлінські дії керівництва та кредитних менеджерів банків, які здійснюються на основі взаємозв'язку сукупності процесів планування, організації, координації, регулювання, мотивації і контролю); керованої підсистеми (управління процесами структуризації інноваційної позички: визначення обсягу, терміну, процентної

ставки, видів забезпечення, рівня кредитного ризику інноваційного проекту, методу кредитування та механізму погашення) (с. 168-174);

– методології оцінювання кредитного потенціалу банків України: запропоновано авторське трактування кредитного потенціалу та обґрунтовано: підходи до його кількісної оцінки як суми надлишкового рівня ліквідності чи капіталу, який виникає у випадку перевищення відповідними економічними нормативами встановленого рівня, та прибутку, що може бути спрямований на кредитування (с. 202-207);

– науково-методичного підходу до визначення впливу фінансування на розвиток інноваційного потенціалу регіональних економік, який базується на використанні груп показників, що характеризують: науково-дослідну діяльність, інноваційну активність, рівень фінансування державою, рівень фінансування банківською системою (с. 226-234);

– запропонований науковий інструментарій оцінювання найбільш перспективних галузей регіональних економік для визначення можливостей їх поєднання у фінансові кластери (с. 359-365);

– наукові засади до формування кредитних відносин банку з позичальником при кредитуванні інноваційного проекту: на основі структуризації елементів кредитування визначено таку їх послідовність: кількісної оцінка інноваційного ризику, що сприяє проведенню аналізу ймовірності досягнення кінцевої мети інноваційного проекту; визначення рівня впливу ризиків на інноваційний проект та обсяги непередбачених витрат і матеріалів; обґрунтування критеріїв оцінки кредитоспроможності позичальників; розрахунок відсоткової ставки банку з урахуванням ризику кредитування інноваційного проекту (с. 386-403).

Науково-практичний інтерес для подальшого розвитку вітчизняної фінансової науки мають доробки автора щодо:

– теоретичного обґрунтування розвитку інноваційного типу економіки, який передбачає систематизацію теоретичних та емпіричних досліджень інноваційного розвитку (дихотомії двох підходів – примату ринку та технологічного детермінізму); дослідження впливу участі держави в інноваційному розвитку країн світу на основі аналізу еволюції положень концепцій теорій зростання (класичної, кейнсіанської, неокласичної), готовності переходу України до моделі інноваційного розвитку «четверної спіралі», а також обґрунтування складових моделі управління інноваційним розвитком економіки (с. 39-64);

– запропонованих автором трактувань категорій «фінансові ресурси» (с. 67), «фінансове забезпечення» (с. 71), «фінансування» (с. 70) та «фінансовий механізм» (с. 73);

– обґрунтування сутності банківського інноваційного кредитування, яке визначено автором як це специфічне кредитування банками позичальників, які впроваджують інноваційні проекти (створення та впровадження інноваційних виробничих технологій, виробництво інноваційних продуктів та послуг, науково-технічні розробки, формування інфраструктури), що потребує для захисту від ризиків використання комплексного забезпечення (важливою формою з яких є прогнозований грошовий потік), методик визначення кредитоспроможності на основі прогнозування майбутніх грошових потоків, особливих методів та процедур кредитування (с. 161);

– розвитку теоретичних засад формування інноваційного потенціалу економічної системи: визначені сутнісні ознаки економічної категорії «інноваційний потенціал» (с. 187-188); обґрунтовано систему категорій та понять, пов'язаних з інноваційним потенціалом економічної системи, та їхні взаємозв'язки (с. 184-187; с. 190); охарактеризовані основні компоненти та принципи інноваційного потенціалу економічної системи (с. 191-194);

– науково-методичних підходів до оцінки впливу банківського сектору на підвищення інноваційної активності економічних агентів; по-перше, здійснена оцінка рівня інноваційного розвитку на основі даних Глобального інноваційного розвитку для 18 країн світу: досліджено зв'язок між основними змінними, що характеризують «вплив інновацій», «розвиток фінансового ринку» та «довгострокові наслідки інновацій» (сукупна факторна продуктивність) на основі методу головних компонент (с. 264-271); по-друге, досліджено зв'язок індикаторів розвитку банківської системи та інновацій в умовах циклічного розвитку економіки України з використанням кореляційного аналізу (с. 272-279);

– аналітичного інструментарію оцінювання участі банків у кредитуванні потреб інноваційного розвитку підприємств реального сектору економіки України на основі використання методу непараметричної статистики «Порівняння двох залежних змінних» (с. 302-310).

Суттєвого розвитку в дисертаційній роботі набули методологічні підходи до формування елементів інфраструктури розвитку фінансового кластеру, який передбачає узагальнення наукових підходів до розуміння поняття «фінансовий кластер» (с. 348), розкриття його особливостей, взаємозв'язків між суб'єктами відповідно до економічних рівнів (с. 348-350), створення кластерної інфраструктури розвитку «розумних спеціалізацій» галузей економіки регіону (с. 355-358).

У дисертаційній роботі наведено цілісну аргументацію та представлено емпіричну перевірку висунутих гіпотез, використано сучасні методи та інструменти наукового аналізу, визначено відмінності розроблених автором пропозицій від існуючих у науковій літературі та використовуваних на практиці.

Наведені у дисертаційній роботі обґрунтування положень наукової новизни, результатів дослідження, авторські публікації, впровадження у практичну діяльність наглядних органів підтверджують відповідність висновків та

результатів дисертації Завадської Д.В встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України щодо їх новизни та достовірності.

Достовірність одержаних результатів і повнота їх викладу в опублікованих працях та авторефераті

Логіка викладення матеріалу, структура роботи, наявність статистичних даних, використання широкого спектру наукових методів підтверджують достовірність та обґрунтованість наукової новизни, висновків і практичних рекомендацій, сформульованих у дисертації, свідчать про їх теоретичну цінність і практичну значущість.

Основні наукові положення, висновки та результати дослідження Завадської Д.В. опубліковано в 40 наукових працях загальним обсягом 163,59 друк. арк., з яких особисто автору належать 61,56 друк. арк., у тому числі: 2 одноосібні монографії обсягом 35,8 друк. арк., 4 колективні монографії, 20 статей у наукових виданнях, з них 16 у фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (з них 2 видання, які включені до міжнародних наукометричних баз SCOPUS та Web of Science Core Collection), 4 статті в іноземних періодичних виданнях (з них 1 видання, яке включене до міжнародної наукометричної бази Web of Science Core Collection), 14 тез доповідей за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Ознайомлення зі змістом наукових праць свідчить про повноту відображення в них основних положень та результатів дослідження. Дисертація містить достатню кількість таблиць та рисунків, що відповідають змісту дисертації та подані в основній частині роботи та додатках.

Основні ідеї та положення дисертаційної роботи повною мірою відображено в опублікованих автором наукових працях і в авторефераті дисертації, текст якого повністю розкриває зміст дисертації.

Значущість результатів дисертаційної роботи для науки і практики, рекомендації щодо їх подальшого використання

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні практичних рекомендацій з метою підвищення ролі банків України у фінансовому забезпеченні інноваційного розвитку економіки, що підтверджується впровадженням результатів дисертаційної роботи:

– Радою Національного банку України, при розробці пропозицій Основних засад грошово-кредитної політики на 2018 рік, використані результати дисертаційної роботи стосовно питань організації фінансово-кредитних відносин між банками та підприємствами (актуалізація механізму проектного фінансування; реалізація кластерної моделі масштабного кредитування інноваційних програм) (довідка № 10-0007/27563 від 18.05.2018 р.);

– Управлінням інвестицій, міжнародного та міжрегіонального співробітництва Одеської обласної державної адміністрації прийнято до використання розроблений методичний підхід до формування системи інноваційного середовища (довідка № 15-27/3611 від 20.12.2018 р.);

– у практичну діяльність АТ «Укрсиббанк» запроваджено науково-методичний підхід до визначення норми дохідності з врахуванням ризику кредитування на ранньому етапі фінансування інноваційного проекту (довідка № 58-2-14/205 від 06.06.2019 р.).

– у практичну діяльність АБ «Укргазбанк» запроваджено методичні підходи до побудови системи банківського інноваційного кредитування, які сприяють активізації участі банківського кредиту в інноваційному розвитку економіки України (довідка № 039457 від 06.03.2019 р.).

Окремі теоретичні положення та одержані практичні результати впроваджені у навчальний процес Одеського національного економічного університету при розробці навчально-методичного забезпечення та викладанні

дисциплін «Управління взаємовідносинами банку з клієнтами» та «Інноваційний маркетинг у банку» (довідка № 01-17/765 від 05.09.2019 р.).

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи отримані здобувачем результати дослідження, їх наукову новизну та практичну значущість, слід зазначити, що викладення основних результатів викликає окремі дискусійні питання та зауваження, які потребують додаткового вивчення або більш чіткої аргументації.

1. В дисертації виокремлено п'ять підходів до реалізації інструментів інноваційної політики: традиційний цільовий, промисловий, системний, новий цільовий та надсистемний, для яких визначено часові межі їх розвитку та реалізації. Співставлення наведених автором часових меж показує, що всі підходи є послідовними етапами еволюційного розвитку інноваційної політики. Однак, якщо для перших трьох підходів часові межі визначено як послідовні, то для останніх двох підходів вони частково накладаються: новий цільовий - 2009 р. по теперішній час, а надсистемний - 2016 р. по теперішній час. Відтак, автору слід було б пояснити особливості реалізації цих підходів, зокрема чітко визначити, чи є названі підходи незалежними чи частково накладаються один на одного і реалізуються паралельно (с. 48-57). Також варто було б зазначити ті країни та регіони, де названі підходи до реалізації інструментів інноваційної політики проявилися найбільш рельєфно.

2. Дискусійною є позиція автора щодо трактування інноваційного ризику та наслідків його впливу на підприємство-інноватора. Так, результати впливу інноваційного ризику автор поділяє на негативні та «стимулюючі» (рис.2.2, с.124). Дійсно, в теорії існує два підходи до трактування поняття фінансових ризиків. Згідно з першим підходом під ризиком розуміють лише негативний розвиток подій, який призводить до втрат та збитків, а за другим підходом ризиком вважають як негативний, так і позитивний результат. Однак, мета управління ризиком переважно визначається як мінімізація або зниження ризиків, а це

свідчить, що ризик трактується як негативне явище, вплив якого слід обмежувати. Тому, виокремлюючи «напрями стимулюючого впливу від прийняття інноваційного ризику», автору варто було більш детально обґрунтувати свою позицію. Вважаю, що стимулюючий вплив здійснює не прийняття інноваційного ризику, а власне активізація інноваційної діяльності.

3. В роботі зазначається, що «дослідження обґрунтоване змістом моделі інноваційного розвитку «четверна спіраль» (с. 57), яка розглядається в дисертації як пріоритетна для України. Однак, достатнього обґрунтування, чому було обрано саме цю модель інноваційного розвитку, в роботі не надано. Вважаю, що варто було б також виявити та показати зв'язок між сучасними підходами до реалізації інструментів інноваційної політики та запропонованою моделлю розвитку «четверта спіраль», що надало б більш цілісну характеристику формування інноваційної політики.

4. В дисертації розглянуто три форми фінансування: державне фінансування, кредитування, самофінансування (с. 77). За такого підходу поняття фінансування та кредитування чітко не розмежовані, хоча між ними існують відмінності. Крім надання кредитів, банки можуть приймати участь у фінансуванні інноваційної діяльності й за допомогою інших форм та інструментів, зокрема фінансових інвестицій, вкладень у нематеріальні активи, наприклад патенти, створення нових банківських продуктів для фінансування інноваційних проектів, наприклад посередництва у створенні краудфандингових платформ тощо. При цьому й сам автор зазначає, що «з використанням банківських кредитів фінансується лише 6 % інноваційних проектів» (с. 222). Однак, інші форми фінансування банками інноваційного розвитку економіки (крім кредитування) не знайшли належного висвітлення в роботі.

5. Досить актуальним та важливим є твердження автора, що «особливістю сучасного етапу розвитку взаємодії є взаємний вплив на розвиток інновацій: банки кредитують інноваційні потреби позичальників, а клієнти банків вимагають для раціоналізації такої взаємодії інноваційних банківських продуктів

та методів обслуговування» (с. 114). Однак, в роботі автор обмежилася лише констатацією цього факту, хоча, на мій погляд, ця важлива теза заслуговує більш глибокого дослідження. Зокрема, доцільно було б проаналізувати такі напрями фінансування банками інноваційного розвитку як фінансування власних інновацій, які є каталізатором впровадження інновацій в діяльність клієнтів, та фінансування інноваційної діяльності суб'єктів ринку.

В цілому, висловлені зауваження мають характер наукової дискусії та не знижують наукового рівня дисертаційної роботи, не зменшують її науково-практичної цінності та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та нормативних актів МОН України

Дисертаційна робота Завадської Діани Володимирівни на тему: «Банки у фінансуванні інноваційного розвитку економіки» є завершеною, самостійно виконаною, кваліфікаційною науковою працею, в якій на основі проведених автором досліджень отримані нові науково обґрунтовані результати щодо розвитку теоретичних та методологічних засад та практичного інструментарію участі банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки України.

Зміст дисертації Завадської Д.В. відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені в процесі дослідження та викладені в логічній послідовності. Дисертаційна робота відповідає обраній темі та повною мірою розкриває її. Основні положення дисертації та всі положення, що виносяться здобувачем на захист, містять елементи наукової новизни, які пройшли необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. Розділи дисертаційної роботи взаємопов'язані між собою, висновки та пропозиції впливають із змісту дисертації.

Структура і обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. Автореферат дисертації за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації та

дозволяє отримати повну уяву про виконану роботу. У публікаціях здобувача знайшли відображення всі суттєві положення дисертації, а самі публікації відповідають вимогам МОН України.

Тема та зміст дисертаційної роботи Завадської Діани Володимирівни відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит та профілю спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 у Одеському національному економічному університеті.

Наведене вище дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота на тему: «Банки у фінансуванні інноваційного розвитку економіки» є актуальною, має наукову і практичну цінність, відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 656 від 19.08.2015 року, а її автор, Завадська Діана Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

**доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана**

Л.О. Примостка

